

BOTTOM-UP AND TOP-DOWN PROCESSING IN DEVELOPING LISTENING SKILL

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Parçadan Bütüne ve Bütünden Parçaya İşlemler

Gürkan TABAK¹ & Ali GÖÇER²

Abstract

Listening is seen as the one of basic skills in the discipline of language teaching. Developing listening skill is different from fields of teaching mother language, second language and foreign language. For this reason, terms towards listening skill can be changed. Terms of bottom up and top-down processing are the subject of studies related with teaching listening in second language learning. These terms has not been added to agenda of the field of teaching Turkish as a second language which is popular in the last period yet. In fact, the listening skill in teaching Turkish as a second language as teaching it as a first language has been rarely studied, and studies related this skill remained limited. For this reason, some terms such as bottom up and top-down processing have to be added to agenda of teaching Turkish as a second language, and they have to be subject to further debates. In this study, bottom up and top-down processing in teaching Turkish as a second language was outlined, and a theoretical overview was given with the purpose of filling gaps in the literature of teaching Turkish as a second language, and introducing new terms.

Key Words: Teaching of listening, developing of listening skill, bottom-up, top-down.

Özet

Dinleme, dil öğretimi alanında temel bir beceri olarak değerlendirilmektedir. Dinleme becerisinin geliştirilmesi anadil, ikinci ve yabancı dil öğretimi alanlarına göre farklılık göstermektedir. Bu sebeple dinleme becerisine yönelik çalışmalarda terimler de alanlara göre farklılaşabilmektedir. Parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler, ikinci dil öğretimi alanında yapılan dinleme çalışmalarına konu olan terimlerdir. Son dönemde oldukça ilgi gösterilen ikinci dil olarak Türkçe öğretimi alanında henüz bu terimler gündeme gelmemiştir. Aslında ikinci dil olarak Türkçe öğretiminde anadil olarak Türkçe öğretiminde olduğu gibi dinleme becerisi pek çalışılmamakta ve dinleme becerisine yönelik çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Bu sebeple, ikinci dil olarak Türkçe öğretimi alanında bu terimlerin gündeme gelmesi ve gelecek tartışmalara konu olması için dinleme becerisinin öğretiminde parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemlerin ele alınması önemli bir durum olarak görülmektedir. Bu çalışmada, alandaki kuramsal boşluğun giderilmesi ve alana yeni terimlerin kazandırılması amacıyla ikinci dil olarak Türkçe dinleme becerisinin geliştirilmesinde parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler ana hatlarıyla ele alınmış ve kuramsal bilgi verilmiştir. Parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemlere yönelik örnekler verilerek konunun somutlaştırılması amaçlanmıştır. Gelecek çalışmalarda, ikinci dil olarak Türkçe öğretiminde parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemlerin detaylı olarak ele alınması önerilmekte ve uygulamalı çalışmaların yapılmasının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: dinleme becerisi, dinleme becerisinin geliştirilmesi, bütünden parçaya, parçadan bütüne.

¹ Arş. Gör. Erciyes Üniversitesi. e-posta: gurkantabak@gmail.com

² Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi. e-posta: gocerciyes.edu.tr

1. Giriş

Dinleme, ihmal edilmiş (Anderson, 1949; Brown, 1954; Kline, 1996; Özbay, 2010), unutulmuş (Anderson, 1949), kaybolmuş (Neville, 1962'den akt. Doğan, 2011) bir alan veya beceri şeklinde söylenegelmiştir. Ancak günümüzde bu durum değişmiştir. Dinleme becerisi, her ne kadar geçmişte ihmal edilse de günümüzde temel bir dil becerisi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca insanların günlük hayatı kısaca gözden geçirildiğinde en çok ihtiyaç duyulan dil becerisinin dinleme olduğu hemen fark edilebilir. Bu sebeple birçok dil öğretimi programında dinleme eğitimine yer verilmektedir. Dinleme becerisi, çoğu dil programında temel bir ders olarak ele alınmaktadır (Richards, 2005).

Dil programlarının temelinde yer alan dinleme becerisi, ikinci dil araştırmacıları tarafından genellikle *anlama olarak dinleme* (İng. listening as comprehension) ve *edinim olarak dinleme* (İng. listening as acquisition) şeklinde araştırılmaktadır. Bu çalışmada, dinleme becerisi, anlama süreci olarak ele alınmaktadır. "Dinlemeyi anlama süreci olarak kabul eden görüş; ikinci dil öğreniminde dinlemenin temel fonksiyonunun, sözlü söylemi anlamayı kolaylaştırmak olduğu varsayımına dayanır" (Richards, 2008, s. 3).

Dinleme sürecini daha iyi anlamak için sözlü söylemi ve bu söylemin oluşturduğu çeşitli problemleri de dikkate almak gerekir (Richards, 2008). Söylem, iletişimsel bir amaca sahiptir ve iletişim kurulması için dilsel araçların kullanımını gündeme getirir (Kıran ve Kıran, 2010). Söylem, sözlü ve yazılı olmak üzere iki açıdan ele alınabilir. Sözlü söylem ve yazılı söylem birbirinden farklıdır (Richards, 2008). Günay'a (2001) göre, sözlü dilde meydana gelen söylemsel değişkeler (dil düzeyleri) yazılı dile göre daha belirgindir³. Konuşma, hazırlıklı konuşmalar hariç genellikle anlık bir gelişime sahiptir. Yazma ise genellikle önceden veya belirli bir zaman dilimi içerisinde tasarlanır. Aslında hem konuşma hem de yazma zihinsel tasarımın dilsel çıktılarıdır. Ancak konuşma sürecinde bu tasarım anlık ve hızlı olurken yazma sürecindeki tasarım daha planlı ve yavaştır.

Sözlü söylemin bazı özelliklerinden şu şekilde bahsetmektedir:

- "Sözlü söylem genellikle anlıktır. Dinleyici sözlü söylemi anında işlemelidir ve genellikle bu söylemi bir daha dinleme şansına sahip olamayacaktır.
- Konuşma hızı önemli ölçüde değişmesine rağmen, çoğu kez sözlü söylem ikinci dil dinleyicilerinin çok hızlı olmasını gerektirir.
- Sözlü söylem genellikle planlanmamıştır.
- Sözlü söylem doğrusal bir yapıya sahiptir.
- Paylaşılan arka plan bilgisi göz önünde tutulursa sözlü metinler sıklıkla içerik odaklı ve kişiseldir.
- Sözlü metinler standart veya standart olmayan, yöresel, yerli olmayan ve bunlara benzer farklı aksanlarla dile getirilebilir" (Richards, 2008, s. 3-4).

Sözlü söylemin anlamlandırılması için parçadan bütüne (İng. bottom-up) ve bütünden parçaya (İng. top-down)⁴ işlemler yürütülmektedir (Richards, 2008). Çünkü anlama olarak dinleme becerisi, bütünden parçaya ve parçadan bütüne işlemler içermektedir (Richards, 2008; Vargas and Gonzales, 2009). Nunan (2002), 1980'lerin başından itibaren bu iki terimin dil eğitimine hâkim olduğunu belirtmektedir. Field (2008) de bu

³ Sözlü ve yazılı dil arasındaki ayrım hakkında detaylı bilgi için bkz. Günay, 2001, s. 27-32.

⁴ Bottom-up ve top-down terimleri, aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya doğru tercüme edilmektedir. Bu çalışmada ise parçadan bütüne ve bütünden parçaya terimlerinin kullanılması daha uygun bulunmuştur.

terimlerin ikinci dil alanında yapılan dinleme tartışmalarına sıkça konu olduğunu ifade etmektedir. İkinci dil olarak Türkçe öğretimi alanında henüz bu terimler gündeme gelmemiştir. Aslında Türkçenin ikinci dil olarak öğretiminde anadil olarak Türkçe öğretiminde olduğu gibi dinleme becerisi pek çalışılmamakta ve dinleme becerisine yönelik çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Bu sebeple, Türkçenin ikinci dil olarak öğretimi alanında bu terimlerin gündeme gelmesi ve gelecek tartışmalara konu olması için dinleme becerisinin öğretiminde parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemlerin ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada, alandaki kuramsal boşluğun giderilmesi ve alana yeni terimlerin kazandırılması amacıyla ikinci dil olarak Türkçe dinleme becerisinin geliştirilmesinde parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler ele alınacaktır.

Parçadan Bütüne İşlem

Bu işlem türü, girdi odaklı yürütülen anlam kurmadır. “Parçadan bütüne işlem, mesajı anlamak için temel olarak (yeni gelen) girdinin kullanılmasına işaret eder” (Richards, 2008, s. 4). Her bir girdinin etkisiyle detaylardan hareket edilerek büyük resim görülür (Bacon, 1992).

Parçadan bütüne işlem, anlam kurmanın biçimsel özelliklere bağlı olduğu bir süreçtir. Seslerden hecelere, hecelerden kelimelere, kelimelerden cümlelere, cümlelerden metne doğru aşamalı bir yol izlenir. Bu sebeple, ikinci dil dinleyicisinin kelime ve gramer yeterliği parçadan bütüne işlemin temelini oluşturur (Richards, 2008). Parçadan bütüne işlemi, somutlaştırmak için aşağıdaki örnek faydalı olabilir. Bu örnekte Ahmet adlı kişi konuşmakta ve siz dinlemektesiniz. Ahmet, size şunları söylemektedir:

“Bu sabah, parkta yürürken gördüğüm yaşlı bir adam çok aç ve yardıma muhtaç olduğunu söyledi. Sanırım, kimsesizdi”.

Ahmet’in sözlerini anlamak için siz, parçadan bütüne işlem kapsamında söylediği sözleri parçalara ayırıyorsunuz. Bu ayırma işlemi, *bölümleme* olarak atfedilmektedir (Richards, 2008). Ahmet’in sözlerini şu şekilde bölümlüyorsunuz:

- *Bu sabah*
- *Parkta yürürken gördüğüm yaşlı bir adam*
- *Çok aç ve yardıma muhtaç olduğunu*
- *Söyledi*
- *Sanırım*
- *Kimsesizdi*

Bölümleme işlemi sonucunda aşağıdaki gibi bir anlam kurma süreci yaşanabilmektedir.

- *Bu sabah parkta yürüyordum.*
- *Yaşlı bir adam gördüm.*
- *O, bana çok aç ve yardıma muhtaç olduğunu söyledi.*
- *Kimsesinin olmadığını düşünüyorum.*

“Parçadan bütüne işlemde anlama, bir çözümleme süreci olarak görülmektedir” (Richards, 2008, s. 4). İkinci dil dinleyicileri, parçadan bütüne işlem kapsamında şu stratejileri uygulayabilir:

“Bir kelime duy ve onu tekrar et, bildiğin kelimelerle ilişkilendir, yapı için dinle, kelimeler ve kalıpları parçalara ayırmak için duraklama ve tonlama kullan, bütün kelimeler için dinle, detaylardan hareketle durumları beraber parçala, birer birer her kelimeyi dinle ve anlamdan daha ziyade sesleri dinle” (Bacon, 1992, s. 403).

Parçadan Bütüne İşlemin Öğretilmesine Yönelik Örnekler

Aşağıda Türkçenin ikinci dil olarak öğretiminde parçadan bütüne işlemi geliştirecek bazı örneklere yer verilmektedir⁵.

Örnek 1.

Bu etkinlik, öğrencilerin dinlediği parçadaki anahtar kelimeleri bulma ve tanımlama becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

- Öğrenciler aşağıdaki cümleyi duyar.

O, dün gece eve gelmeden önce arka sokaktaki kafenin önünde gitar çalarak şarkı söylemiş ve dinleyicilerden para istemiş.

Öğrencilerin Görevi

Aşağıdaki kelimelerden hangilerini duydunuz? Duyduğunuz kelimeler için “E” harfini duymadığınız kelimeler için “H” harfini kullanınız ve duyduğunuz kelimeleri söyleniş sırasına göre numaralandırınız.

Kelimeler	Evet	Hayır	Sıralama
Kafenin	()	()	()
Dün	()	()	()
Gitar	()	()	()
Dinlemiş	()	()	()
Para	()	()	()
Arkasında	()	()	()

Örnek 2.

Bu etkinlik, öğrencilerin dinlediği cümlelerdeki vurgulu kelimelerin cümleyi hangi bakımdan etkilediğini çözme becerilerini geliştirecektir. *Vurgulu kelimeler italik yazılmıştır.*

Öğrenciler aşağıdaki cümleleri duyarlar.	Öğrenciler vurgu odağını belirler.
Yasemin <i>eve</i> gelmedi.	Yer () Zaman ()
İstanbul'a <i>yarın</i> gidiyorum.	Yer () Zaman ()
Bizim ilçeyi <i>geçen yıl</i> gezdi.	Yer () Zaman ()

⁵ Bu örnekler, Richards'ın (2008) önerdiği örneklerden öykünülerek hazırlanmıştır.

Örnek 3.

Bu etkinlik, öğrencilerin dinlediği olumlu ve olumsuz ifadeleri belirlemelerini amaçlar.

Öğrenciler aşağıdaki cümleleri duyarlar.	Öğrenciler ifadeleri belirler.
Bu bir arabadır.	Olumlu () Olumsuz ()
Bu bir otobüs değildir.	Olumlu () Olumsuz ()
Şu bir evdir.	Olumlu () Olumsuz ()
Şu bir apartman değildir.	Olumlu () Olumsuz ()

Bütünden Parçaya İşlemler

Bütünden parçaya işlem, arka plan bilgisini kullanarak anlama kavrama sürecidir (Richards, 2008). Bu süreçte dinleyici hazırbulunuşluğu çerçevesinde hareket eder. Burada temel işlem, *çıkartım* yapmadır (Nation & Newton, 2009). Büyük resimden detaylara ulaşmaktır (Bacon, 1992). Bütünden parçaya işlemi somutlaştırmak için şu örnek verilebilir⁶. Bir akademisyene şunlar söylenmektedir:

“Bu akşam Kayserispor-Kayseri Erciyesspor maçına gidiyorum”.

Bu söz futbol maçına gitme şemasını harekete geçirir. Zihinlerde aşağıdaki unsurlar belirebilir:

- Mekân (Kadir Has Stadyumu)
- Katılımcılar (futbolcular, hakemler, taraftarlar gibi)
- Amaç (maç izlemek, etkinlik yapmak gibi)
- Süreç (bilet alma, stada gitme, izleme gibi)
- Çıktı (eğlenmek, stres atmak gibi)

Ertesi gün işe geldiğimde meslektaşım şu soruyu soruyor:

- Maç nasıldı?
- Heyecanlıydı.

Konuşmacı ve dinleyici arasında kısa bir iletişim meydana geldi. Çünkü maça gitme şeması etkinleştiği için fazla bilgiye gereksinim duyulmadı, iletişim minimum düzeyde tutuldu. Çünkü “asgari bilgi, katılımcıların ne olduğunu anlamalarına olanak sağladığı için yeterlidir” (Richards, 2008, s. 8).

Bu işlem türünde arka plan bilgisi önemli yer tutmaktadır. Süreçte arka plan bilgisi hareket noktasını oluşturur. Örneğin aşağıdaki sözleri duyan kişi söyleyeceği *başarılar* kelimesinin yaşanılan durumlara göre hangi anlamları çağrıştıracığını kestirebilir.

- Vazoyu kırdığımı anneme söyleyeceğim.
- Yarın sınavım var.
- Bugün, evlenme teklifi yapacağım.

⁶ Bu örnek, Richards’ın (2008) dışıye gitme örneğinden öykünülerek oluşturulmuştur.

Bütünden Parçaya İşlemin Öğretimi Etkinlikleri ve Yararları

Bütünden parçaya işleminin öğretimi kapsamında yürütülen etkinlikler, Richards'a (2008) göre dinleyicilerin şu becerilerini geliştirir:

- “Anahtar kelimeleri kullanarak bir söylemin şemasını inşa etme
- Bir metnin olay örgüsünü çıkarsama
- Katılımcıların rollerini ve amaçlarını çıkarsama
- Sebep ve sonuç ilişkilerini çıkarsama
- Bir duruma ilişkin açıkça söylenmemiş detayları çıkarsama
- Konuyla veya durumla ilişkili soruları öngörmek” (s. 9)

Richards (2008), bütünden parçaya dinleme becerilerini geliştirmek için önerdiği bazı etkinlikler:

- “Öğrenciler bir konuşma etkinliğinde yer alan bir konuşmacının bölümünü okur, diğer konuşmacının söyleyeceklerini tahmin eder, sonra dinler ve karşılaştırırlar.
- Öğrenciler bir konuşmada geçecek önemli noktaların bir listesini okurlar, daha sonra hangilerinden bahsedildiğini görmek için dinlerler.
- Öğrenciler bir öykünün bir bölümünü dinlerler, öyküyü kendileri tamamlar, daha sonra dinlerler ve tamamladıkları bölüm ile öykünün devamını karşılaştırırlar.
- Öğrenciler haber başlıklarını okurlar, ne olduğunu tahmin ederler, daha sonra haberlerin tamamını dinlerler ve karşılaştırırlar” (s. 10).

Parçadan Bütüne ve Bütünden Parçaya İşlemlerin Görselleştirilmesi

Tipik bir dinleme dersi; dinleme öncesi, dinleme sırası ve dinleme sonrası şeklinde üç bölüme ayrılmaktadır (Field, 2002). Dinleme derslerinin farklı aşamalarında hem bütünden parçaya hem de parçadan bütüne işlemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, “dinleme öncesi aşaması, ön organize edicileri (bilgiyi) etkinleştirmeyi, tahminler yapmayı ve anahtar kelimeleri gözden geçirmeyi içeren etkinlikler aracılığıyla öğrencileri hem parçadan bütüne hem de bütünden parçaya işlemlere hazırlar” (Richards, 2008, s. 10). Parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler bütüncül bakış açısıyla aşağıda gösterilmektedir.

Olgusal Bilgi		ARKA PLAN BİLGİSİ		BÜTÜN
- genel			→	A
- sınırlı	↓		→	N
Kültürel Bilgi	↓		→	L
	↓			
Durum	↓		→	A
- nerede, ne zaman,	↓		→	M
kim...	↓		→	A
		BAĞLAM	→	K
İç Bağlam	↓		→	A
- başka ne söylendi	↓		→	V
veya söylenecek	↓			



(Anderson & Lynch, 1988, s. 13'den akt. Lynch & Anderson, 2012, s. 2)

Parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler arasındaki ilişki şu şekilde somutlaştırılabilir: Annenin mutfak siparişleri için bir baba ve kızının mutfak alışverişine gittiği düşünölsün. Anne, baba ve kızına akşam yemeği için balkabağı tatlısı yapacağını ve ihtiyaç duyduğu malzemeleri söylemiştir. Baba, annenin söylediklerini dikkatli, kızı ise daha az dikkat göstererek dinlemiştir. Bu dinleme esnasında baba daha çok parçadan bütüne kızı ise bütünden parçaya işlemleri sürece koymuştur. Çünkü baba bu konularda tecrübeye sahip değildir, oysa kız daha önce annesine bal kabağı tatlısı yaparken yardım ettiği için deneyimlidir. Kız arka plan bilgisi dâhilinde sahip olduğu şema sayesinde bütünden parçaya işlemleri tercih etmiştir. Baba ise hiçbir bilgisi olmadığı için parçalardan büyük resme gitmiş ve süreçte parçadan bütüne işlemleri kullanmıştır.

2. Sonuç

Bu çalışmada, Türkçenin ikinci dil olarak öğretiminde dinleme becerisinin geliştirilmesinde parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler kuramsal olarak ele alınmıştır. Genel olarak ikinci dil öğretimini referans alınarak parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler hakkında teorik bilgiler sunulmuş; özelde ise verilen bilgilerden ikinci dil olarak Türkçe öğretiminde yararlanılması amaçlanmış ve bu bağlamda örnekler verilmiştir.

İkinci dil olarak Türkçe öğretiminde parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler çerçevesinde biçim ve arka plan bilgisinden hareket edilerek dinleme becerisi geliştirilmekte ve süreç odaklı anlama - kavrama gerçekleşmektedir. Parçadan bütüne işlemlerde, biçimsel unsurlar kullanılarak anlama ulaşılmaktadır. Anlam çıkarma amacıyla fonemlerden metne doğru her biçimsel unsur sürece dâhil edilmektedir. Anlama adeta bir çözümlenme sürecidir, bu işlemler türünde dil bilgisi ve analiz becerileri önemli rol oynamaktadır. Bütünden parçaya işlemlerde ise arka plan bilgisi kullanılarak anlamı oluşturan bütünün parçalarına inmek amaçlanır. Bu süreçte metinden metni oluşturan unsurlara doğru genelden özele hareket edilerek anlama gerçekleştirilir. Anlama, çıkarım yapma sürecine dönüşür. Bu süreçte ise özellikle hazırbulunuşluğun etkisi büyüktür. Parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler yapboza benzetilebilir. Yapbozun en küçük birimi olan kesilmiş resim parçacıklarını bir araya getirerek resmi yeniden oluşturmak parçadan bütüne işlemleri, resimi bir düzen içerisinde bozarak kesilmiş resim parçacıklarına ulaşmak ise bütünden parçaya işlemleri andırmaktadır.

Çalışma genelinde parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler ayrı ayrı ele alınsa da gerçek hayatta bu iki işlemler türünün çoğu kez bir arada gerçekleştiği görülür. Richards (2008) parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemlerin genellikle birlikte meydana geldiğini ifade etmektedir. Nation ve Newton'a (2009) göre bu iki tür işlemler birlikte gerçekleştirildiği zaman dinleme, çeşitli alt becerilerin birleşimi olan bir beceriye dönüşebilir.

3. Öneriler

Türkçeyi ikinci dil olarak öğrenenlere, dinlediğini anlamada bu iki işlem türünü kullanabilme yeterliği kazandırılmalıdır. Bu sebeple ikinci dil olarak Türkçe öğretiminde parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler, dinleme derslerinin bir parçası hâline gelmelidir.

Bu çalışmada, parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler ana hatlarıyla ele alınmıştır. Gelecek çalışmalarda konunun daha detaylı ele alınması öncelikle tavsiye edilmektedir. Ayrıca bu konuya yönelik uygulamalı çalışmaların yapılmasının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Anderson, H. A. (1949). Teaching the art of listening. *The School Review*, 57(2), 63-67.
- Bacon, S. M. (1992). Authentic listening in Spanish: How learners adjust their strategies to the difficulty of the input. *Hispania*, 75(2), 398-412. http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/hispania--10/html/p0000014.htm#I_23 adresinden elde edildi.
- Brown, J. I. (1954). How teachable is listening? *Educational Research Bulletin*, 33(4), 85-93.
- Doğan, Y. (2011). *Dinleme eğitimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Field, J. (2008). *Listening in the language classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Field, J. (2002). The changing face of listening. In J. C. Richards & W. A. Renandya, (Eds.), *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice* (pp. 242-247). New York: Cambridge University Press.
- Günay, V. D. (2001). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayıncılık.
- Kıran, Z. ve Kıran, A. E. (2010). *Dilbilimine giriş* (Genişletilmiş 3. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kline, J. A. (1996). *Listening effectively*. Alabama: Air University Press.
- Lynch, T., & Anderson, K. (2012). Effective English learning unit 2: Listening. *ELTC self-study materials* (p. 1-19). English Language Teaching Centre, University of Edinburgh. [http://www.docs.hss.ed.ac.uk/iad/Postgraduate/Masters taught/EEL 2 Listeni ng.pdf](http://www.docs.hss.ed.ac.uk/iad/Postgraduate/Masters%20taught/EEL%20Listening.pdf) adresinden elde edildi.
- Nation, I. S. P. & Newton, J. (2009). *Teaching ESL/EFL listening and speaking*. New York: Routledge.

- Nunan, D. (2002). Listening in language learning. In J. C. Richards & W. A. Renandya, (Eds.), *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice* (pp. 238-241). New York: Cambridge University Press.
- Özbay, M. (2010). Türkçe öğretiminde ihmal edilmiş bir alan: Dinleme eğitimi. *Türkçe öğretimi yazıları* (ss. 191-201). Ankara: Öncü Kitap.
- Richards, J. C. (2008). *Teaching listening and speaking: From theory to practice*. New York: Cambridge University Press.
- Richards, J. C. (2005). Second thoughts on teaching listening. *Regional Language Centre Journal*, 36(1), 85-92.
- Vargas, V. O., & González, D. M. (2009). *Applying bottom-up listening strategies to eighth grade in a public high school*. <http://repositorio.utp.edu.co/dspace/bitstream/11059/1529/1/3726521042.pdf> adresinden elde edildi.